

EĞİTİM PROGRAMLARINI GELİŞTİRME ETKİNLİKLERİ ÜZERİNE BİR DESENLEME

Arş. Gör. Cem BABADOĞAN*

İster bir eğitim isterse bir öğretim programını geliştirirken önceden geliştirme hazırlığı yapmak gerekir. Bu bir tür planlamadır ve buna geliştirme programı denir. Bir model oluştururken, yürürlükteki programı daha yeterli bir duruma getirmek için, onun etkinliğinin incelenmesi gerekir. Bu incelemede, değerlendirilecek unsurların çerçevesinin sağlam olarak belirlenmesi önem taşımaktadır.

Temel olarak tasarlanacak program modeli; yapıcı, çok amaçlı ve ortak niteliklere sahip bir program olmalıdır. Ortak programların ağır basan yanlarından biri; eşit koşullar altında bir yarışma ortamı hazırlamak, bunu yaparken de gerekli iletişim ortamını sağlayarak ulusal bütünlüğü korumak ve geliştirmektedir. Eğitimin demokratizasyonu doğrultusunda aynı kurumdaki ortak kültüre ek olarak, birbirinden farklı amaçların gerçekleştirilmesine dönük çok amaçlı programlara yer verilmelidir. Çünkü bu programlar, yeteneği ne olursa olsun, tüm öğrencilerin aynı standartlara gelmesini ve daha sonra farklı yeteneklerde zenginliğe ulaşılmasını sağlar.

Bir eğitim programı; amaçlar, yararlılık ve bilgi yapısı gibi felsefi ve toplumsal, teknolojik ve ekonomik değişimleri içeren toplumsal ölçütlerin karşılıklı etkileşiminden temellenen gerekli ortak kültüre; gelişim, öğrenme, öğretim ve uyarım gibi psikolojik unsurların da eklenmesiyle düzenlenmelidir. Nitekim program kavramını, yalnızca öğretim açısından görmek, okulların işlevini bilgi alışverişine indirgemektedir. Gerçekte bunu hedefleyen öğretim programı, eğitim programının en önemli boyutu olmasına karşın, herşeyi değildir.

Geliştirme programlarından elde edilen veriler, eğitim programlarının geliştirilmesine ışık tutarlar. Eğitim programlarının geliştirilmesinde; amaçlar, içerik, yöntemler ve değerlendirme süreçleri ile bu süreç-

* Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü, Program Geliştirme Anabilim Dalı Öğretim Elemanı

lerin arasındaki bağıntıların sürekli olarak geliştirilmesi sözkonusudur. Ashnda program geliştirmenin görünümünde değil özünde bir süreklilik vardır. Bu sonsuz bir bilimsel çabayı gerektirir ve bittiği kabul edilemez.

Program geliştirme, artık günümüzde yeniden bireyi ön plana alan felsefe üzerinde biçimlendirmeye başlanmıştır. Eğitim programlarının ağırlık noktası, öğrencilere duyuşsal alanda yeni bilgilerin verilmesi yanında, özellikle öğrenilen konu ile ilişkisini bizzat yine ona buldurarak, onu program içine katma yönündedir (Theory Into Practice, 1987; 63). Nitekim öğretmenler öğrenciyi program geliştirme sürecine aktif olarak kattığı ve günümüze kadar yapılan program geliştirme çalışmalarının çocukların yetenekleriyle çok fazla ilgilendiği görülmüştür. Bu yüzden; çocuklara bir şeyler öğretmeden önce, onların düşüncelerinin ne yönde olduğunu belirlenmesi gereklidir. Bu da öğrenciye bireysel yönden fakat değişik bakış açısıyla yaklaşılmasına neden olmuştur. Bugün modern eğitim programı; öğrencinin öğrenmesi konusunda yeni bilgi ve uygulamaları kapsamakla birlikte, akademik amaçların birbirleri arasında transferlerini de gündeme getirmiştir (Tyler, Education Leadership, jan 1987; 36).

Böyle bir program modeli, reformlara açık olmalıdır. Bilindiği gibi reformlar süreklilik ilkesi üzerine kurulmuştur. Bu yüzden okullar çok çabuk çehre değiştirebilir olmalıdır. Çünkü ne bir okul günü ne de yılı toplum gereksinimlerini karşılamada yeterli olabilmektedir. Çocuk zamanının büyük bir bölümünü, okuldaki ders araları ve evde geçen süre ile geçirmektedir. Gerçekten de bu konuda yapılan değişik araştırmaların taraması yapıldığında çocukların öğrendiklerinin büyük bir bölümü, okul içinde fakat sınıf dışında oluşmaktadır (Dick, 1987; 55). Bu nedenlerden ötürü eğitim programlarında ev, sınıf içi, sınıf dışı ve okul içi zamanlar dengeli bir biçimde değerlendirilmelidir.

Farklı kapasitelere sahip öğrencilerin aynı standartlara ulaşabilmesinin tek yolu onlara uygun olan bireysel eğitim olanaklarını sunmaktır. Bu amaca dayalı bireysel eğitim verirken, sonra bu eğitimin yönü, öğrencilerin bu temel üzerinde farklı yeteneklerde zenginliğe ulaşmasını sağlamaya doğru kaymalıdır.

Fakat burada bireysel eğitimden, bireyselleştirilmiş programlar kastedilmemektedir. Mutlaka bireyselleştirilmiş programların yeri oldukça önemli olmasına karşın bireysel rehberlik ve yönlendirme, bu anlayışın temelini oluşturur. Bu programda ortak dersler bulunur. Buna ek olarak, bireysel özelliklere ve yerel olanaklara uygun çeşitli dersler

verilir. Çok amaçlı bir okul öğrenciyi hem bir mesleğe hazırlamayı hedeflerken hem de ona bir alternatif olarak bir üst öğrenim kurumuna gitmeyi sağlayabilir.

Eğitim programlarının geliştirilmesi için araştırma süreçlerine sürekli biçimde yer verilmelidir. Bu araştırma bulguları, eleştirme çabaları için ışık tutucu niteliktedir. Örneğin Amerika'da bir ilkokul öğretmenin 9 yaş öğrencileri üzerinde yaptığı bir araştırmada (Anderson, 1971, The Curriculum: 301); öğrencilerin büyük çoğunluğu; halı kaplı büyük sınıflar, ergonomik sıra ve canlı renklerden oluşan duvarlar, sınıf içinde telefon gibi değişik özelliklerin olmasını isterlerken öğretilen sınıflara da ilgi göstermişlerdir. Ayrıca istenildiği zaman uzun yemek araları vermek ve isteğe bağlı giyinmek onların bireysel yönü ağır basan programlara ağırlık verilmesini gerektirmektedir.

Görülüyor ki eğitim programları, geliştirilebilmesi için, reformlara açık olmalıdır. Böyle bir eğitim programında çocuk için, toplum ve disiplin merkezli programlar yerine kaynaştırıcı hümanist programlara yer verilmelidir. Dolayısı ile eğitim programları sadece akademik kadro ve öğretmenlerle sınırlı kalmayıp karar verme düzeyindeki tüm ilgililerin katılımına bağlıdır. Ayrıca bireyin gereksinimlerini temel alan ve hümanist nitelik taşıyan bu programlarda öğrencilere herşeyi öğretmek yerine, öğretilebilecek öncelikleri saptamak gerekecektir. Gerçekçi ve işlevsel amaçlara dönük olması gereken bu program modelinde çabalar tüm öğrencilere yönelik olmalıdır.

Günümüzde grupsal reformlardan çok bireysel reformlara ve sınıf içi etkinliklerle sınırlı çabaların yerine okul dışına taşınan çabalara doğru bir yönelim olduğuna göre (Sand, age 1971; 237); eğitim programlarının okulda sınırlı kalan eğitimi, yıl boyunca herkese açık duruma döndürülmesi gereklidir. Ayrıca böyle bir modelde yönelmeye dayalı öğretim ve davranış değiştirme sürecine; konuşma ve bilgi vermeye yönelik öğretim yöntemlerine oranla daha çok yer verilmelidir. Dolayısı ile bu modeldeki öğretmenin rolü değişecek, bilgi veren ve uygulayan öğretmenden öte grubun bir üyesi olan çözümleyici ve organizatör öğretmene dönüşecektir. Buna dayalı olarak müfettişler geleneksel rollerinden arınarak, daha çok yapıcı eleştirilerde bulunan "Eğitim Gözlem Uzmanları" haline gelebileceklerdir.

Böylesi bir anlayışla yürütülen programda, mekanlarda da değişiklik oluşacak, mutfak türü sınıflardan, kütüphane ve misafir odası türü sınıflara geçilecek, sınıfla sınırlanan öğretim ise araştırmaya veya yara-

tıcılığa dayalı öğretime yerini bırakacaktır. Bu da planlama ve gelişmeyi ön plana çıkaracak ve bunlara öğretimden daha fazla önem verilmesine neden olacaktır. Söz konusu etkinliklerin gerçekleştiği bir ortamda da körü körüne kabullenilen bir tutumdan, soruşturmacı bir anlayışa geçilebilecektir.

Bir öğretim sistemi, belirli ve geçerli amaçların oluşturulmasına, bu amaçların gerçekleştirilmesi için gerekli süreçlerin planlanmasına, bunların değerlendirilmesi ile ilgili unsurların belirli bir düzen içinde işleyecek biçimde biraraya getirilerek tasarlanmasıdır. (Romizowski, 1984, Instructional Designing Systems). Bu sistem içindeki unsurların zincirleme ilişkisi ise şu şekilde açıklanabilir:

Eğer öğretim felsefe ve kuramlarını geniş bir sistem içindeki amaçlar ışığında uygularsak öğretim stratejilerimizi belirleyebiliriz. Bu öğretim stratejilerini, spesifik amaçlar ve giriş davranışları ışığında uygularsak öğretim planlarımızı yani yöntemlerimizi ortaya koyabiliriz. Söz konusu öğretim planlarımızı amaç ve içerik kategorileri bağlamında ele alırsak, derslerde adım adım izleyeceğimiz öğretim taktiklerimizi kararlaştırabiliriz. Bir yerde, öğretim taktiklerimizi belirli öğrenme-öğretme sorunlarına uyguladığımızda herhangi bir ortamdaki öğretim alıştırmalarımızı belirleyebiliriz.

Önerilen sentez model çeşitli esnek yönler taşımasına rağmen merkezi bir nitelik üzerine temellenmelidir. Merkezleşme ulusal bütünlük ile içiçe olacağından, ulusal değerlerden uzaklaşma söz konusu olmayacaktır. Bilindiği üzere eğitim, kalkınma için itici bir güçtür. Dolayısı ile insangücü eğitimi, kalkınma için önemli bir değişkendir ve ister akademik ister mesleki teknik eğitim olsun kalkınma içinde ayrılmaz bir bütünlük içinde ele alınmalıdır. Bunun içinde en geçerli yol çok yönlü bir eğitim sistemi içinde yer alan çok amaçlı okullardır. Çünkü günümüz için istenilen birey tipi, çağdaş dünyadaki değişik koşullarda rekabete girebilecek insan tipidir.

Ülkemizdeki duruma baktığımızda; bir eğitim yaşını 25 yıl olarak ele aldığımızda yaklaşık 2.8 yaşında olduğumuz ortaya çıkıyor. Bu süre içinde demokrasiyi sınıf içi uygulamalarımıza dönüştürmemiz gerekirken, bunu tam olarak gerçekleştiremediğimizi görüyoruz. Eğitim sistemimiz çeşitli alanlarda aydınlar yetiştirmiştir. Fakat bu demokrasinin istediği bir aydın tipi değildir. Bu demokrasi anlayışının programlara geçirilebilmesi ise nitelikli bir eğitimle olabilir. Nitelikli eğitimde; iyi hazırlanmış programlar, iyi düzenlenmiş ve geliştirilmiş programlar ve de iyi

yetişmiş eğitimcilerle gerçekleştirilebilir. Bu nedenle önerilecek modellerde program geliştirme çalışmalarında bu boyut dikkatle ele alınmalıdır. Tüm bu etkinliklerin başarıya ulaşılabilmesi için eğitim politikasının bir hükümet politikasından öte devlet politikası olarak görülmesi gerekmektedir.

Burada sentezi yapılan eğitim programını eksiksiz bir kuramdan çok, etkin bir çaba olarak görmek gerekir. Çünkü eğitim programının başarısı, uygulamadaki verimliliği ile ölçülür. Hangi fikir akımını temel alırsa alsın, her eğitim programı temelde bireyin gelişim özellik ve gereksinimlerini gözönünde bulundurur. Fakat bunların oranları arasında farklılık vardır. Her toplumun değişik alanlarında belirli düzeyde bilgi ve beceriye sahip bireylere gereksinimi vardır. Değişik bilgi kategorilerinde uzmanlaşmış kişiler kadar sorunlara değişik çözümler önerileri getiren kişiler de bir toplumun gelişmesine hizmet ederler. Fakat tüm bunlar, toplumun önemli sorunlarını çözmede yetersiz kalabilir. Bu yüzden; yetenekli üstün entellektüel performansla sahip bireylerin yetiştirilmesi de gereklidir. Böyle bir eğitim programında çocukların bireysel özelliklerini gözönüne alarak, belirli disiplinlerin etkili şekilde öğretimi sağlanmalı, bunu yaparken de toplumsal sorunlara çözümler getirilmeye çalışılmalıdır.

Hangi kademedede olursa olsun bu eğitim programı anlayışında, bireylerin ulusal birlik çerçevesinde, laik ve çağdaş Atatürkçülük çizgisinde bütünleşmesi amaçlanmalıdır. Bu doğrultuda, işlevsel bir eğitim için, ulusal kalkınmaya dayalı olarak gerekli insan gücünün yetiştirilmesi ön planda tutulmalıdır.

Eğitim, yaşam boyu süren dinamik bir süreç olduğuna göre; eğitim programları her yaşta tüm bireylere hizmet edecek şekilde düzenlenmelidir. En önemli amaç; bireyi kazanmak olduğuna göre; eğitimin hangi kademededen ayrılırsa ayrılırsa, bireye bıraktığı yerden başlayabilme olanağı sunulmalıdır. Ayrıca programlar, öğrencilerin dikey ve yatay geçişlerini kolaylaştıran bir esneklik içinde farklı ilgi, yeti ve yeteneklerin geliştirilmesine olanak verecek biçimde düzenlenmelidir.

Eğitim programlarının yapısal boyutlarından biri de öğretim yöntemi, araç ve gereklidir. Bu program şemsiyesi altında yer alan öğretim programlarını ve sınıf içindeki uygulamaları geliştirmeye yönelik öğretim etkinliklerini, öğretim stratejileri altında toplayabiliriz. Öğretim stratejilerini öğretim kuramının, öğretme süreçlerine yansıyan boyutları oluşturur. Bu nedenle söz konusu stratejiler öğretmene yönelik

olarak ifade edilirler ve durum geliştirici ve kural getirici etkinlikleri içerir.

Öğretim stratejileri, öğretmenler için oldukça genel bir yapı sunarlar. Fakat öğretmenler; bu stratejilerle, kendi birikim ve yönelimlerini birleştirerek çok çeşitli öğretim taktikleri oluşturabilirler. Burada çok amaçlı eğitim programı çerçevesinde, sınıf içi uygulamaları geliştirmeye yönelik olarak birtakım etkinlikler sıralanmıştır. Bunlar:

- Öğrencilerin, olaylara çok yönlü ve bağımsız şekilde bakabilmeleri için çaba göstermek.
- Öğrencilerin, kendisi gibi düşünmeyenlerin hatada olduklarını iddia etmekten sakınmak.
- Sınıf etkinlikleri ile ilgili konularda öğrencilerin görüşlerini almak.
- Her öğrencinin sınıfta güçleri ve ilgilerine uygun düşen etkinlikleri yürütebilmesi için gerekli koşulları sağlamak.
- Bir öğrencinin geçmişteki olumsuz davranışlarını, o öğrenci aleyhinde kullanmaktan sakınmak.
- Öğrenci başarısını değerlendirmede, herhangi bir etki altında kalmaksızın nesnel olmak ve notu bir yaptırım gücü olarak kullanmaktan sakınmak.
- Sınıfın belli olmayan bir çoğunluğu cezayı gerektiren bir hareketle suçlu bulunduğu zaman, bütün sınıfı cezalandırmaktan kaçınmak.
- Sınıf etkinliklerini planlarken, etkinliklerin sınıftaki öğrencilerin ilgi ve yetenekleri doğrultusunda olmasına dikkat etmek.
- Öğrencilere her zaman güven duyduğunu sezdirmeye çalışmak.
- Bütün öğrencileri, sınıf etkinliklerine katılmaya özendirmek.
- Her öğrenci için esnek ve özel standartlar geliştirmek.
- Öğrencinin etkinliklerini küçümsemek
- Öğrencinin ulaştığı sonuçtan çok öğrenme sürecini değerlendirmek.
- Öğretim etkinliklerini küçük basamaklara bölmek
- Öğrencinin dikkatini sürdürmek ve öğrenci kavrayışını kontrol etmek için anlatım arasına sorular serpiştirmek.

- Bilgilerin öğrenci dağarcığı içine girmeden yanlış olanların düzeltilmesini sağlamak.
- Öğrencilerin çalışması sırasında; gözleyerek, açıklamalar yaparak, sorular sorarak ve geribildirim vererek onların arasında dolaşmak.
- Sınıf içinde oturma biçimlerini, onların izlenmesini kolaylaştıracak biçimde düzenlemek.
- Öğrencilere açıklamalarda bulunurken aşırılıktan kaçınmak
- Öğrenciyi bir dost olarak görmek ve ona bir otorite kaynağı olmamak.
- Öğrenciyi anlayabilmek onunla empatik bir anlayış kurabilmek
- Öğrencileri tamamen yarışmacı bir ortamdan soyutlayarak onlarla işbirliği içinde çalışmak.
- Öğrencilerin keşfederek öğrenmelerini sağlamak.
- Özel yaşamını mesleki yaşamına yansıtmamak
- Kaygı düzeyi düşük, sakin ve heyecanını yitirmeyen bir yapıya sahip olmak
- Öğrencilere sunacağı bilgileri anlamlı bir şekilde sunmak
- Anlatımında bol ve değişik örnekler kullanmak
- Sözel olan davranışlarını sözel olmayan davranışlarıyla desteklemek.
- Öğrenciyi yargılamaktan öte onun yetişmesine yardım etmek.
- Öğrenciye bilgi vermek kadar onu yönlendirmeye çalışmak.

Yukarıda sıralanan özellikler, öğretmenin öğretimi daha verimli kılabilmesi için gerekli olan rehber ilkelerden sadece birkaçıdır. Sözkonusu öğretim ilke ve yöntemleri ise öğretim stratejilerinden temellenmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin öğrenme ve öğretme kuramları konusunda bilgili olması onun öğretim stratejilerini geliştirmesine olanak tanıyacaktır.

Bu sentez tasarımında her aşamada çocukların gelişim özellikleri ve gereksinimleri gözönünde tutulmalıdır. Öğretmenlerin bu konuda iyi yetişmiş olmaları gerekir. Ayrıca belirli disiplinlerin öğretiminde, öğretmenlerin kendi alanlarına hakimiyetleri yüksek olmalı ve öğretim ilke ve yöntemlerini etkili olarak kullanmalıdır. Fakat dersler sadece belirli bilgi kategorilerinin öğrencinin gelişim özelliklerine uygun olarak verildiği ortamlar olmamalıdır. Bunun yanında yetenekli ve fikir sahibi bire-

lerin yetiştirilmesi için de gerektiğinde derslerde toplumsal sorunların çözümlenmelerine gidilmelidir.

Böyle bir modelin başarılı olması için ayrıca öğrenci sayısı az olan sınıflar, zengin eğitim ortamına sahip mekanlar, eğitime bir bilim olarak algılayan ve geniş bir perspektif içinde yetişmiş eğitimcilere gerek vardır.

Kaynakça

- Anderson, G. *The Curriculum: Retrospect and Prospect*. 1971
- Babadoğan, Cem: "Eğitimde Yenileşme, Reform ve Geleceğe Dönük Programlar". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Ödevi. A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989, Ankara
- Dick, Walter. "Instructional Design and Curriculum Development Process". *Educational Leadership* Dec. 1986/Jan. 1987.
- Goodlad, John. "A New Look at an Old Idea: Core Curriculum" *Educational Leadership* December 1986/January 1987.
- Romizowski, A. *Instructional Desiging Systems*. Kogan-Page 1984.
- Sand, M. *The Curriculum: Retrospect and Prospect*: 1971.
- Theory Into Practice. *The Overview*. 1987.
- Tyler, Ralph. W The Five Most Significiant Curriculum: Events in the Twentieth Century. *Education Leadership* December 1986/January 1987.
- Varış, Fatma. *Eğitimde Program Geliştirme, Teori ve Teknikler* A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları Ankara 1988.